

УДК 398:37.091.64:378.4

Мирослава Вовк

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ФОЛЬКЛОРИСТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СЛОВЕСНИКІВ
В УНІВЕРСИТЕТАХ УКРАЇНИ**

У статті аналізується проблема навчально-методичного забезпечення фольклористичної підготовки словесників у вітчизняних університетах в історичній ретроспективі. Характеризуються основні тенденції оновлення сучасної фольклористичної навчальної літератури з урахуванням зарубіжного досвіду вивчення фольклорної традиції в комунікативному та функціональному контекстах.

***Ключові слова:** фольклористика, навчально-методичне забезпечення, університетська освіта, фольклористична підготовка, майбутній словесник.*

В сучасному освітньому просторі спостерігається тенденція уніфікації принципів сталого розвитку на всіх освітніх рівнях, зокрема і у контексті класичної та педагогічної університетської освіти. У багатьох університетах протягом тривалого часу формувались фундаментальні традиції підготовки фахівців, розвивались наукові напрямки завдяки зусиллям відомих учених-практиків. Одночасно зважаючи на сучасні модернізаційні процеси в освітньому середовищі, пов'язані з євроінтеграційною векторністю розвитку освіти загалом, в університетських осередках відбувається оновлення програм підготовки конкурентоспроможних спеціалістів, простежується процес розвитку методологічних засад освітньо-наукових напрямів з урахуванням сучасного світового досвіду. Подібна тенденція сталого розвитку характерна і для фольклористики як науково-освітньої галузі підготовки фахівців. Базуючись на фундаментальних науково-педагогічних традиціях, закладених талановитими фольклористами, етнологами, лінгвістами, на сьогодні фольклористична підготовка майбутніх словесників, фольклористів спрямована на інноваційне оновлення змісту навчальних дисциплін, введення спектру проблемних спецкурсів, плідного використання інтерактивних педагогічних технологій, що спостерігається у зарубіжній освітній практиці, а також збереження усталеного педагогічно-наукового досвіду вивчення фольклористики, суміжних дисциплін, викристалізованого протягом кількох століть в умовах університетської освіти. У цьому контексті актуальним для реалізації фольклористичної підготовки в університетах залишається проблема навчально-методичного забезпечення вивчення фольклористики у

сучасних класичних і педагогічних вишах.

На початку 1990-х рр. у зв'язку з інтенсифікацією розвитку українознавчих науково-освітніх галузей, зокрема фольклористики, в умовах університетської освіти викладачами, науковцями порушувалось питання про необхідність переосмислення загальної тенденції видання навчально-методичної літератури, оновлення змісту дисциплін фольклористичного циклу (О. Таланчук, Н. Шумада, Й. Федас, М. Дмитренко та ін.). Дослідженню проблем навчально-методичного забезпечення курсу музичного фольклору присвячені праці А. Іваницького, Т. Кухарської, Т. Карпінської та ін. Однак питання оновлення навчально-фольклористичної літератури в умовах університетської освіти, аналізу специфіки підручників і посібників з фольклористики на певних історичних етапах недостатньо досліджені. Саме тому метою статті є дослідження проблеми навчально-методичного забезпечення фольклористичної підготовки словесників у вітчизняних університетах в історичній ретроспективі.

Архівні джерела засвідчують, що у перші десятиліття ХХ ст. спостерігалась тенденція до професійного вивчення фольклору, народної словесності в умовах класичної університетської освіти, що було пов'язано з певними демократичними зрушеннями на політичній арені, яка мала наслідком ініціативу викладачів університетів (Київського, Харківського) щодо відкриття українознавчих кафедр, навіть українознавчих спеціалізацій, а також введення у зміст підготовки фахівців проблемних спецкурсів українознавчого, зокрема фольклористичного та етнографічного, спрямування. Викладачі університетів рекомендували студентам для засвоєння матеріалу таких курсів і спецкурсів праці, які представляти навчально-методичну літературу. Зокрема огляди викладання дисциплін на історико-філологічному факультеті Київського університету в 1917–1918 рр. засвідчують, що студентам для вивчення матеріалу курсу з російської літератури та усної словесності (проф. А. Лобода) рекомендувались посібники: «Пыпин История русской этнографии; Владимирова. Ведение в историю русской словесности; Сперанский. Русская устная словесность; Лобода. Русский богатырский эпос; Савченко. Русская народная сказка» [10]. У переліку літератури до курсу «Народна українська словесність» (прив. доцент О. Сушицький) зазначаються такі праці: «Пыпин. История русской литературы (Т. III); Пыпин. История русской этнографии (Т. III); Сумцов. Современная малорусская этнография; Гринченко. Литература украинского фольклора; Франко. Нарис історії української руської літератури (1798–1898); Колесса. Огляд українсько-руської народної поезії» [11].

Зауважимо, що остання рекомендована книга Ф. Колесси «Огляд українсько-руської народної поезії» (1905), як і його «Українська усна словесність» (1938), на довгий час (і до сьогодні!) стали орієнтирами в

освітнянській практиці для когорти українських педагогів-практиків. Відомі сучасники-фольклористи слушно вважають, що ці книги належали до «фонду національної навчально-дидактичної та науково-довідкової літератури». Зокрема «Українська усна словесність» фактично стала першим серйозним підручником для кількох поколінь українських народознавців, справжньою настільною книгою кожного молодого фольклориста-початківця (Б. Луканюк) [8, с. 165].

У радянський період, зокрема у 1940–1960-х рр., активно продукувались розробки з метою навчально-методичного забезпечення процесу вивчення курсу з українського фольклору на філологічних факультетах університетів в Інституті фольклору АН України. Наприкінці 1930-х рр. під редакцією П. Попова була надрукована в сигнальних примірниках перша хрестоматія «Український фольклор», призначена для вищих навчальних закладів, яка однак не вийшла друком у зв'язку з початком Великої Вітчизняної війни. Пізніше вже як керівник відділу словесного фольклору Інституту вчений-практик розробив основні положення плану-проспекту двотомного посібника «Українська народна поетична творчість», яка вийшла відповідно 1955 р. та 1958 р. [12, с. 43–45]. У процесі підготовки цього посібника, до редакційної колегії якого входили відомі етнологи, фольклористи (М. Рильський, Ф. Лавров, Г. Сухобрус, К. Гуслистий та ін.), відбулась нарада за участю викладачів університетів, педагогічних та учительських інститутів УРСР, на якій була прийнята резолюція у обранні єдиноправильним художнім методом радянського фольклору – метод соціалістичного реалізму, згідно з яким «кожна народність творить своє мистецтво, свою культуру, соціалістичні змістом, в своїй національній формі» [13, с. 22]. Таким чином, штучно обґрунтована методологія аналізу фольклорних текстів, деформовані принципи класифікації народнопоетичних творів лягли в основу вивчення курсу українського фольклору у вищих навчальних закладах різного типу – і класичних, і педагогічних.

З кінця 1950-х рр. співробітники Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР, діяльність яких була скоординована комісією з фольклористики та етнографії під керівництвом М. Рильського, зініціювали видання серії академічних видань українського фольклору «Українська народна творчість». З 1961 р. завдяки зусиллям О. Дея, Н. Шумади, І. Березовського, А. Іваницького, М. Пазяка, Г. Довженок та ін. були надруковані більше двадцяти томів серії. Всього було заплановано видання 50-ти томів, однак на сьогодні ця ідея не реалізована.

Широкої популярності у педагогічно-фольклористичному середовищі набув підручник, підготовлений викладачами Київського національного університету імені Тараса Шевченка М. Грицаєм, В. Бойком та Л. Дунаєвською «Українська народнопоетична творчість» (1983). Зауважимо, що саме завдяки зусиллям, творчій ініціативі цієї когорти

відомих фольклористів на початку 1990-х рр. був створений провідний університетський осередок з фольклористики – кафедра фольклористики. Повертаючись до аналізу змісту підручника, який протягом двадцяти років вважався найбільш фаховим, зазначимо, що, незважаючи на певну політичну заангажованість у викладенні матеріалу у контексті методологічних принципів соціалістичного реалізму, у ньому знаходимо ґрунтовний, системний виклад фольклористичної інформації. Студент мав перед собою власне універсальний підручник-довідник, який стимулював його насамперед до студіювання першоджерел, збірників фольклорних творів, критичних праць відомих фольклористів XIX–XX ст. Зокрема до кожної теми (власне теми представлені відповідно до фольклорних жанрів) автори подають аналітичну довідку про дане фольклорне явище, визначають специфіку жанру, його лінгвістичну унікальність, далі характеризують процес збирання і вивчення фольклорних текстів відповідного жанру в українській фольклористиці, наостанок – аналізують «відфольклорні» образи і мотиви, висвітлені у літературних творах різних історичних періодів, що дозволяє простежити еволюцію певного жанру у напрямі проблеми фольклоризму літератури.

На сьогодні у багатьох вітчизняних університетах альтернативою підручнику М. Грицяя, В. Бойка, Л. Дунаєвської вважається підручник М. та З. Лановик «Українська усна народна творчість» (2005). Відзначаючи певні позитивні аспекти структурування матеріалу у цьому навчальному виданні, зокрема у контексті зв'язку фольклорних жанрів з художньою літературою, а також системний підхід до аналізу напрямів і шкіл фольклористики, зауважимо, що, на нашу думку (і на думку викладачів окремих класичних університетів), названий підручник позбавлений цілісної критичної оцінки певних фольклорних явищ (часто має місце звичайне цитування класиків фольклористики без належної авторської оцінки), відсутня концептуальна ідея укладання матеріалу. Не спостерігаємо заявлено в анотації аналізу фольклорних жанрів «з урахуванням сучасних досліджень історії, етнопсихології, культурології, міфології» [9, с. 2].

Актуальним для сучасної фольклористичної підготовки фахівців залишається першим бібліографічний довідник з фольклористики – покажчик Б. Грінченка «Література українського фольклора. 1777–1900» (1901), у якому систематизовано фольклористичні, етнографічні, історичні видання, збірники, наукові праці, видані протягом попереднього століття. Лише майже через століття вийшло друком довідкове видання з українського народознавства М. Мороза, перший том якого присвячений результатам фольклористичних досліджень [1]. Сучасним проривом у процесі систематизації українського досвіду становлення та розвитку фольклористики як науково-освітньої галузі є видання універсальної праці – довідника з фольклористики під редакцією відомого ученого-

практика Львівського національного університету імені Івана Франка М. Чернопиского [14].

Сучасний процес вивчення дисциплін фольклористичного циклу в умовах класичних і педагогічних університетів забезпечується за рахунок залучення монографічних досліджень різного проблемного спрямування. Власне фольклористи-педагоги визнають, що на сьогодні визріла проблема активного вивчення історичних аспектів становлення фольклористики як науково-освітньої галузі. Саме тому в останнє десятиліття активізувалась проблема аналізу чинників формування фольклористичних шкіл і напрямів, яка представлена кількома вагомими, фундаментальними дослідженнями. Я. Гарасим, викладач Львівського національного університету, узагальнив досвід становлення культурно-історичної школи в українській фольклористиці [2], а також дослідив витоки становлення провідних українських науково-фольклористичних шкіл та напрямів [3]. У цих працях, які забезпечують засвоєння змісту дисциплін фольклористичного циклу, зокрема історії фольклористики, в багатьох вишах, окреслені провідні аспекти становлення наукової методології аналізу фольклорних текстів, напрями збиральницької діяльності відомих етнографів, фольклористів, належно оцінено внесок цих діячів у становленні науково-фольклористичних шкіл.

В академічних осередках також активізувались дослідження різних аспектів історії становлення, розвитку фольклористики, що, безперечно, впливає на ґрунтовне студіювання майбутніми студентами праць історико-фольклористичної проблематики у контексті вивчення фольклористично-етнографічних дисциплін. Це зокрема фундаментальна монографія М. Дмитренка «Українська фольклористика другої половини ХІХ століття: школи, постаті, проблеми» (2004) [5], у якій вперше цілісно, системно аналізуються домінуючі тенденції формування українських фольклористичних шкіл.

В сучасних умовах університетської освіти спостерігається активізація інтересу викладачів до проблем методології фольклористики, теоретичних засад вивчення фольклорної традиції, які втілились у цілій низці монографічних досліджень, а також у власне навчальній літературі. Ці праці науковців-практиків свідчать про розвиток фольклористики як науково-освітньої галузі крізь призму світового науково-фольклористичного інноваційного процесу, у якому відбувається орієнтація на міждисциплінарне вивчення фольклору, у вимірах антропологічних, культурологічних, соціологічних наукових студій, де фольклорне явище постає як функціональна, комунікативна одиниця в сучасному соціокультурному просторі.

Особливої популярності у професійному фольклористичному середовищі набув підручник викладача Київського національного університету імені Тараса Шевченка С. Росовецького «Український

фольклор у теоретичному висвітленні» (2008), де автор зорієнтовує на необхідність забезпечення процесу вивчення університетських курсів «Теорія фольклору», «Українська народна поетична творчість», «Джерелознавство фольклористики», «Текстологія фольклору». Зазначимо, що це видання є унікальним щодо чіткого орієнтування студентів на вивчення методології аналізу фольклорного тексту, на аналітичну оцінку сучасних науково-фольклористичних шкіл зарубіжжя, на систематизацію історичних аспектів розвитку фольклористики на українських теренах.

У монографії вченої-практика О. Івановської «Український фольклор як функціонально-образна система суб'єктності» (2005) проаналізовано український фольклор як цілісну функціонально-образну систему суб'єктності. Наскрізною є положення дослідниці про те, що фольклористика стала перед необхідністю «взаємопроникнення предметних полів філології, філософії, соціології» тощо [7, с. 5], адже «вузьке визначення фольклору як виключно словесного виду творчості, обмеженого виділеними жанрами і текстами, які мають художню цінність, залишає поза увагою широкі області народних уявлень, які якраз і пов'язують фольклор з іншими сегментами культури» [7, с. 5]. Такий погляд на предмет фольклористики сприяє розширенню змістової складової підготовки фольклористів, адже дозволяє на основі інтегративного підходу досліджувати фольклорну традицію в комунікативному, функціональному аспектах.

Педагоги-фольклористи цікавим явищем вважають книгу В. Давидюка «Походження українського фольклору» (2006) [4]. Професор Волинського національного університету зміст курсу з українського фольклору та окремих спецкурсів фольклористичного циклу зосереджує навколо генетичної теорії походження фольклору, суть якої полягає в тому, що «кожне явище зумовлене історичним минулим народу, відображенням у ньому історії його побуту і культури» [4, с. 6]. В авторській монографії «Первісна міфологія українського фольклору» (2005) В. Давидюк пропонує аналізувати фольклорні явища (образи, сюжети, мотиви, символіку) у вимірах контекстуального підходу. З цією метою відомий фольклорист-практик піддає аналітичному розгляду фольклорні тексти із залученням інформаційних даних інших наук, проблематика яких пов'язана з вивченням насамперед міфології, – етнології, антропології, археології, етнографії. Вчений систематизує фольклорні явища у зв'язку з міфами, з'ясувавши їх функціональний спектр у життєдіяльності українського етносу у різні періоди. Таким чином, ця розвідка є унікальною розробкою, яка представляє функціонально-контекстуальний напрям у методології дослідження фольклорних явищ в сучасній українській фольклористиці, яка представлена у вітчизняній класичній університетській освіті і яка

суголосна загальноосвітнім тенденціям фольклористичних студій останнього двадцятиліття.

У зв'язку з тенденцією інноваційного оновлення змісту, методів і форм навчальної діяльності, інтенсифікацією процесу засвоєння навчального матеріалу спостерігається у небагатьох університетах використання комп'ютерних технологій. Зокрема у Львівському національному університеті імені Івана Франка викладачі кафедри фольклористики залучають студентів філологічного факультету до вивчення першоджерел (збірок фольклорних творів, наукових праць відомих фольклористів, збірників наукових товариств, періодики різних років тощо) через посередництво електронної навчальної бібліотеки української фольклористики [6], що сприяє інтенсифікації навчально-фольклористичної діяльності, формує вміння самостійної науково-фольклористичної роботи та кристалізує дослідницькі уміння майбутніх фахівців.

Отже, у контексті процесу фольклористичної підготовки словесників, фольклористів в умовах університетської освіти спостерігається тенденція оновлення навчально-методичного забезпечення з урахуванням світового досвіду вивчення фольклорної традиції насамперед у комунікативному та функціональному напрямках (поява монографічних досліджень з теорії та історії фольклористики, довідникових видань, використання комп'ютерних технологій, написання підручників до забезпечення вивчення проблемних спецкурсів). Варто відзначити, що аналіз історичної генези укладання і написання підручників українськими вченими у різні періоди дає можливість дійти висновку про сформованість фундаментальних засад вивчення фольклористики, про історичний педагогічний досвід викладання фольклористичних курсів в умовах університетської освіти. Ці два аспекти свідчать про сталий розвиток фольклористики як освітньо-наукової галузі у вітчизняних університетах. Подальшого аналізу потребує питання навчально-методичного забезпечення вивчення проблемних фольклористичних спецкурсів у вітчизняних вишах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бібліографія українського народознавства : у 3-х томах. – Т. 1. Фольклористика. Кн. II. / зібрав і впорядкував М. Мороз / Ін-т народознавства НАН України, каф-ра укр. культури та етнології ім. Гуцуляків Ун-ту Альберти в Едмонтоні. – Львів : Ін-т народознавства НАН України, 1999. – 1097 с.
2. Гарасим Я. І. Культурно-історична школа в українській фольклористиці / Я. І. Гарасим. – Львів : ЛДУ ім. І. Франка, 1999. – 144 с.
3. Гарасим Я. І. Нариси до історії української фольклористики : навч.

- посібн. / Я. І. Гарасим. – К. : Знання, 2009. – 304 с.
4. Давидюк В. Ф. Походження українського фольклору : конспект лекцій / В. Ф. Давидюк. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2006. – 120 с.
  5. Дмитренко М. Українська фольклористика другої половини ХІХ століття: школи, постаті, проблеми / М. Дмитренко. – К. : Вид-во «Сталь», 2004. – 384 с.
  6. Електронна навчальна бібліотека української фольклористики Львівського національного університету імені Івана Франка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.lnu.edu.ua/faculty/Philol/www/laboratory_folk_studies/lab_folk_el_library.php. – Назва з екрану.
  7. Івановська О. П. Український фольклор як функціонально-образна система суб'єктності : монографія / О. П. Івановська. – К. : ТОВ УВПК «ЕксОб», 2005. – 228 с. (Київський національний університет імені Тараса Шевченка).
  8. Колесса Ф. Огляд українсько-руської народної поезії / Ф. Колесса // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – Вип. 47. – 2009. – С. 165–272.
  9. Лановик М. Б. Українська усна народна творчість : підр. / М. Б. Лановик, З. Б. Лановик. – 3-є вид., стер. – К. : Знання-Прес, 2005. – 591 с.
  10. Обозрение преподавания на историко-филологическом факультете Киевского университета в 1917–1918 учебном году // Державний архів м. Києва. – Ф. 16, оп. 465, од. зб. 1288, арк. 6.
  11. Обозрение преподавания на историко-филологическом факультете Киевского университета в 1917–1918 учебном году // Державний архів м. Києва. – Ф. 16, оп. 465, од. зб. 1288, арк. 9.
  12. Сухобрус Г. С. Павло Миколайович Попов / Г. С. Сухобрус // Народна творчість та етнографія. – 1960. – № 3. – С. 41–46.
  13. Українська народнопоетична творчість / ред. колегія: М. Т. Рильський (відп. ред.), В. С. Бобкова, А. М. Кінько, Ф. І. Лавров та ін. – К. : «Рад. школа», 1955. – 339 с.
  14. Українська фольклористика : словник-довідник / укладання: заг. ред. Михайла Чернопиского. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2008. – 448 с.